

Nr 947

Av herr Hamrin i Kalmar m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 161, angående omläggning av utbildningen av sjuksköterskor m. m.

(Lika lydande med motion nr 800 i Första kammaren)

Den nya utbildning av sjuksköterskor som föreslås i proposition nr 161 innebär en avsevärd förbättring jämfört med den nuvarande utbildningen. Vad beträffar utbildningens innehåll har vi alltså inga väsentliga invändningar att göra, utan vill blott uttrycka den förhoppningen att det skall gå att genomföra den successivt under föreslagna tre terminer. Det är angeläget att regeringen inte åstadkommer en fördröjning härvidlag.

Bortsett från utbildningens innehåll ger dock propositionen anledning till betydande tveksamhet på ett antal punkter. Propositionen kan rent allmänt sägas vara oklar. Det är otillfredsställande att regeringen ej godtagit vissa av de kompromisser som nåtts i den parlamentariskt tillsatta utredning — 1962 års sjuksköterskeutbildningsutredning — som ligger till grund för propositionen. Regeringen har i stor utsträckning underlåtit att beakta remissinstansernas nästan eniga yttranden beträffande vissa förslag.

Krav på föregående skolunderbyggnad

Vid en bedömning av frågan om vilken föregående skolunderbyggnad som skall krävas av sjuksköterskeeleverna är det av synnerlig vikt att hänsyn tas till det funktions- och ansvarsområde som gäller det därav följande utbildningsmålet samt möjligheterna att nå detta mål. Utredningen anger att sjuksköterskan har följande grundfunktioner

att själv eller under medverkan av underställd personal sörja för patientens personliga omvårdnad,

att under läkares ledning medverka i patientens medicinska vård, innefattande bl. a. att observera och lämna rapporter beträffande patientens tillstånd och reaktioner, att biträda läkaren i hans åtgärder med patienten samt att ombesörja hans ordinationer, ävensom

att inför patienter, anhöriga och allmänheten medverka i hälsoupplýsning och hälsovårdsarbete.

Det utifrån dessa grundfunktioner fastställda utbildningsmålet skall nås genom den nu föreslagna utbildningen.

De krav som ställs på den moderna sjuksköterskan är alltså utomordent-

ligt stora. Med all sannolikhet kommer än större krav att ställas i framtiden. För att sjuksköterskeeleven skall kunna väl tillgodogöra sig den kvalificerade och krävande utbildning som gör henne skickad att uppfylla dessa krav fordras utan tvekan en god skolunderbyggnad, inte minst vad gäller de naturvetenskapliga ämnena. Utredningen skärskådade mycket noggrant de krav på skolunderbyggnad som borde uppställas. Den fann det klart att fackskola och gymnasium borde bli naturliga rekryteringsvägar till sjuksköterskeutbildningen. Utredningen förordade sålunda att man i fråga om skolunderbyggnadskravet borde inrikta sig på genomgången fackskola. Eftersom fackskoleutbildningen ännu inte är helt genomförd stannade utredningen, såvitt veterligt efter stor tvekan, för att under en *övergångsperiod*, intill dess fackskolan är utbyggd, föreslå en sänkning av skolunderbyggnadskravet. Jämsides med realexamen, normal-skolekompetens och normalkurser vid folkhögskola skulle också slutbetyg från grundskolans teoretiska linjer g, h, t och s med särskild kurs i matematik ge behörighet till inträde vid sjuksköterskeskola.

Det övervägande antalet remissinstanser delade utredningens uppfattning att man i fråga om kravet på föregående skolunderbyggnad borde inrikta sig på genomgången fackskola.

Det är därför enligt vår mening förvånansvärt att regeringen nu — utan att anföra någon egentlig motivering för sitt ställningstagande — helt går ifrån den linje som den parlamentariskt sammansatta utredningen nått fram till på denna punkt. I propositionen fastslås helt lakoniskt att sjuksköterskeutbildningen skall tillhöra grundskolans kompetensområde och att elever från samtliga grundskolans linjer sålunda skall kunna vinna tillträde till utbildningen. Vissa, i regeringens förslag ospecificerade kompletteringar anses dock behövliga främst för eleverna från de mer praktiskt inriktade linjerna.

Regeringsförslaget på denna punkt är oacceptabelt ur flera synpunkter. Som ovan anförts är sjuksköterskans arbetsuppgifter, funktions- och ansvarsområde redan nu mycket omfattande. Än större krav kommer med sannolikhet att ställas i framtiden. Mycket talar för att allt fler "läkaruppgifter" successivt kommer att läggas på sjuksköterskorna. De arbetsledande funktionerna — som redan nu är betydande — kommer undan för undan att öka. Vidare är den utbildning som utredningen föreslagit och departementschefen godtagit så upplagd, att den förutsätter helst fackskola med åtminstone grundskolans teoretiska linjer. Detta torde också bestyrkas av "vissa kompletteringar" som regeringen bedömt erforderliga. Även på regeringshåll är man således medveten om att vissa av grundskolans linjer utgör otillräcklig skolunderbyggnad.

Tillgänglig statistik visar vidare att 28 procent av dem som avbryter sin sjuksköterskeutbildning gör det därför att de inte klarar av utbildningen.

Vissa andra faktorer tyder på att det faktiska procenttalet är ännu större. Att en så stor del av studieavbrotten har denna orsak gör att man måste se till att de elever som påbörjar utbildning också har möjlighet att tillgodogöra sig denna. Det bör också poängteras att en elev som efter någon tid avbryter sin utbildning åstadkommer ett tomrum — man kan ju inte fylla ut den lediga platsen med någon annan.

Det är vidare väsentligt — inte minst för att tillgodose behovet av lärarpersonal — att ett ökat antal studenter än för närvarande söker sig till sjuksköterskeyrket.

Vi vill alltså förorda att utredningens krav på skolunderbyggnad antas. Detta innebär att på sikt bör fackskola och gymnasium vara den normala skolunderbyggnaden, medan man under en övergångsperiod kan acceptera att elever från grundskolans teoretiska linjer eller andra kategorier med motsvarande utbildning får tillträde till undervisningen. Detta senare bör — som nedan närmare utvecklas — vara förknippat med inträdesprov, vilket också utredningen föreslagit.

Inträdesproven

Utredningen har förordat införande av kunskaps- och begåvningsprov vid sjuksköterskeskolorna. Detta förslag har föregåtts av försöksverksamhet och studium av erfarenheterna från länder som redan tillämpar ett sådant system. Erfarenheterna av sådana prov är mycket positiva och i Finland, där de kommer till användning, är avbrottsfrekvensen begränsad till 2 à 3 procent, vilket till stor del får tillskrivas provens goda prognosvärde.

Det övervägande antalet remissinstanser har uttalat sig för införande av inträdesprov. Det är därför ägnat att förvåna att regeringen — utan någon motivering — avstyrker införandet av sådana prov. Om man sätter ned kravet på föregående skolunderbyggnad från det egentligen erforderade — fackskolan — till grundskolans teoretiska linjer eller som departementschefen t. o. m. så långt som till grundskolans samtliga linjer och samtidigt slopar den provtjänstgöring (orienteringsperiod) som hittills funnits, torde någon form av inträdesprövning vara nödvändig. Ett system med inträdesprov har vidare den fördelen, att den ger alla som uppfyller de formella kraven på tillträde lika chans att konkurrera om tillgängliga utbildningsplatser. Om man inte har några inträdesprov, kan man befara att avbrottsfrekvensen fortsätter att ligga kvar på nuvarande höga nivå eller t. o. m. ökar. Vi förordar därför att de av utredningen föreslagna inträdesproven införes.

Utbildningskapaciteten

Från folkpartiets sida har vid ett upprepat antal tillfällen krävts åtgärder för att undanröja den besvärande bristen på sjuksköterskor. Sådana

åtgärder kan bestå av en rationalisering av verksamheten, vilket kan ske utan att kraven på effektivitet nedsättes. De kan också bestå i en utbyggd organisation av undersköterskor, laboratorieassistenter, tekniska assistenter och biträdespersonal av olika slag. Det måste bedömas som synnerligen viktigt att därjämte effektiva åtgärder vidtages för att stimulera den stora kadern icke yrkesverksamma sjuksköterskor att återgå till aktiv verksamhet.

Åtgärder av detta slag är dock inte tillräckliga. Det är också angeläget att utöka utbildningskapaciteten. År 1964 intogs vid sjuksköterskeskolorna inte fler än 2 485 elever, medan 1 738 sökande avvisades. Av de avvisade sökandena torde så gott som alla uppfylla de formella kraven för tillträde. Samtidigt visar utredningen att man med bibehållen sjukskötersketäthet måste ha ett årligt intag av inte mindre än 4 650 för att uppnå balans år 1975. Med en tioprocentig reduktion av sjukskötersketätheten kan man uppnå balans år 1975 med ett årligt intag av 4 000 elever. Om det årliga intaget blott blir 3 300 ernås inte balans förrän 1980.

Beräkningar av detta slag är givetvis inte helt tillförlitliga. De ger emellertid en god bild av hur utomordentligt pressad situationen är inom denna sektor. Det finns över 4 000 sökande årligen; vi har en stor brist på sjuksköterskor, men likafullt får vi bara omkring 2 000 nyexaminerade årligen.

Folkpartiet har därför anfört, senast i en partimotion till årets riksdag (II: 152), att utbildningskapaciteten vid landets sjuksköterskeskolor borde dimensioneras så att minst 4 000 sjuksköterskor årligen utexamineras. Vi noterar med viss tillfredsställelse att departementschefen i propositionen säger, att han vill understryka vikten av att sjuksköterskeutbildningens kapacitet snabbt ökas så mycket som möjligt. Samtidigt sägs emellertid ingenting om vad han anser vara möjligt i detta avseende. En viss ledning får man av departementschefens uttalande vid beräkningen av medelsbehovet. Han räknar där med ett årligt intag av 3 000 elever. Detta är visserligen en ökning jämfört med nuläget. Det måste emellertid betraktas som otillfredsställande om man från regeringens sida tänker stanna vid denna intagning även för framtiden. Frågan om en ökad intagning är främst beroende av tillgången på praktikplatser. Enligt utredningens beräkningar är det redan nu med hänsyn till antalet praktikplatser möjligt att antaga 3 300 elever. Ett sådant intag måste enligt vår uppfattning vara ett minimikrav. Aktiva åtgärder måste vidtagas för att omgående nå åtminstone denna intagning. Utbildningskapaciteten måste emellertid på sikt dimensioneras för en årlig intagning av minst 4 000 elever. Denna målsättning får inte undanskyla kravet på omedelbara åtgärder — såvitt rör arbetstid, skatte- och löneförmåner, barn tillsyn m. m. — såväl för att göra yrket mer attraktivt som yrkesintensiteten större.

Det har ibland anförts att en alltför stor ökning av utbildningskapacite-

ten kan leda till en kvalitetsförsämring. Vi är angelägna att understryka att en sådan följd givetvis icke kan accepteras. Farhågorna i denna riktning tror vi emellertid vid genomförande av vårt förslag är överdrivna. Bl. a. genom införande av de inträdesprov, som vi ovan förordat, kan man undvika sådana följder. Sjuksköterskeyrket bör därjämte göras attraktivare, inte minst för manliga sökande. Därigenom kan yrket komma att tillföras fler kvalificerade sökande än vad för närvarande är fallet. Genom inrättande av särskilda studentklasser — som föreslås i utredningen — kommer yrket också att bli attraktivt för studentkategorien. Vi vill alltså i detta sammanhang understryka vikten av att särskilda studentklasser inrättas.

Skolorganisationen

Folkpartiet har redan tidigare krävt att skolöverstyrelsen skall göras till central tillsynsmyndighet för samtliga sjuksköterskeskolor. Vi noterar att detta nu föreslås i propositionen.

Beträffande huvudmannaskapet för skolorna anges att sjuksköterskeutbildningen tills vidare, i avvaktan på resultatet av pågående utredningsarbete, bibehålls vid nuvarande organisation. De nuvarande huvudmännen skall i princip förbli huvudmän för utbildningen.

Det är beklagligt att man i detta sammanhang inte kunnat redovisa hur organisationen slutgiltigt avses organiserad. En viss osäkerhet kan komma att uppstå hos huvudmännen beträffande deras förhållande till utbildningen i framtiden. Denna osäkerhet kan få icke önskvärda konsekvenser vid den framåtsyftande planeringen av utbildningsverksamheten, framför allt beträffande inrättandet av nya sjuksköterskeskolor.

Huvudprincipen är alltså att de nuvarande huvudmännen fortfarande skall vara huvudmän. Mot den bakgrunden framstår det som märkligt att man skiljt ut en särskild huvudman, för vilken en annan ordning skall gälla. Vi syftar på förslaget att omgående överföra de statliga skolorna till kommunal huvudman. Motiveringen för detta är mycket knapphändigt angiven "med hänsyn bl. a. till önskvärheten av den samordning som tidigare nämnts synes de nuvarande statliga sjuksköterskeskolorna böra övertagas av kommunal huvudman". Vi accepterar att en samordning i princip skall ske, så att sjukvårdshuvudmannen också är huvudman för sjuksköterskeutbildningen. Det är emellertid enligt vår mening självklart att det icke kan bli tal om att överföra huvudmannaskapet för sjuksköterskeutbildningen vid en till statligt sjukhus anknuten skola till kommunal huvudman. Därigenom vinnes ju ingenting i fråga om samordning. Ett ändrat huvudmannaskap för de statliga skolorna kan enligt vår mening ske först i samband med att huvudmannaskapet för dessa statliga sjukhus överförs. Det kan för övrigt diskuteras om icke åtminstone någon statlig skola ändock kan komma att behövas även i framtiden. Enligt vår mening är det

nämligen oundgängligen nödvändigt att ha en skola vid vilken utvecklingsforsknings- och försöksarbete bedrivs. Sådan verksamhet bedrivs lämpligen i statlig regi.

Ytterligare en fråga, nämligen samarbetet mellan skolverket, medicinalstyrelsen och sjukvårdshuvudmännen, tilldrar sig särskilt intresse. Utredningen understryker, att ett väl fungerande sådant samarbete måste säkerställas. Det har övervägts om detta samarbete kräver några institutionaliserade former. Bl. a. framhålls att det är av betydelse att skolverket ingående samråder med medicinalstyrelsen innan läroplaner och kursplaner fastställs eller ändras. Enligt vår mening är ett sådant samarbete synnerligen angeläget. Fasta former för detta samarbete bör komma till stånd.

Med hänvisning till det anförda hemställer vi,

att riksdagen, med i övrigt bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 161, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa

1) att utbildningskapaciteten snarast utbygges så, att en årlig intagning av 3 300 elever kan ske samt att en framtida årlig intagning av 4 000 elever eftersträvas,

2) att kravet på skolunderbyggnad för tillträde till sjuksköterskeutbildningen under en övergångsperiod, intill dess fackskoleväsendet genomförts, fastställs i enlighet med 1962 års sjuksköterskeutbildningsutrednings förslag,

3) att inträdesprov kommer till användning i enlighet med utredningens förslag,

4) att inträdeskraven efter fackskoleväsendets genomförande skall vara fackskolekompetens,

5) att särskilda studentkurser anordnas,

6) att huvudmannaskapet för statliga sjuksköterskeskolor inte överföres till kommunal huvudman innan huvudmannaskapet för sjukvården överföres,

7) att under alla förhållanden åtminstone en statlig sjuksköterskeskola bibehålles i framtiden för utvecklings- och forskningsändamål,

8) att ett samarbete kommer till stånd under fasta former mellan skolverket, medicinalstyrelsen och Landstingsförbundet beträffande läroplan, kursplaner etc. för sjuksköterskeutbildningen.

Stockholm den 19 november 1965

Mac P. Hamrin

i Kalmar

Bertil Ohlin

Bertil von Fricsen

Sven G. Andersson